

РАЖДАЕМОСТ И СЕМЕЙНИ ПОЛИТИКИ

НАСЕЛЕНИЕ

Том 38, Книжка 1, 2020, 25-54

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

СОЦИАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В РЕПРОДУКТИВНИТЕ НАМЕРЕНИЯ НА СЪВРЕМЕННИТЕ МЛАДИ ПОКОЛЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ. РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕВРОПЕЙСКО СОЦИАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Елица ДИМИТРОВА

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ elitsa_kdimitrova@yahoo.com

Резюме: Целта на анализа е да изведе сходствата и различията в намеренията за раждане на дете сред съвременните млади поколения в България. Анализът е фокусиран върху лицата в репродуктивна възраст, принадлежащи към различни социални групи на основата на тяхната етническа принадлежност, образование, социален произход и пр. Използвани са данни от Европейското социално изследване-2010 г. В тази вълна на изследването е включен въпросът за намеренията за раждане на дете в близка времева перспектива (следващите три години). Направен е описателен статистически анализ на сходствата и различията в намеренията за раждане на дете сред респондентите от различни социални групи (по пол, възраст, брачен статус, етнос, образование и пр.), както и са представени резултатите от два логистични регресионни модела, в които е тествана значимостта на социално-груповите различия по отношение на намеренията за възпроизводство. Резултатите показват, че възрастта, брачният статус, броят на децата под 18-годишна възраст в домакинството, етносът, образованието и здравният статус имат значим диференциращ ефект върху намеренията и плановете за раждане на дете в близко бъдеще.

Ключови думи: намерения за раждане на дете; раждаемост; възпроизводство; социални различия.

Статията да се цитира по следния начин:

Димитрова, Е. (2020). Социални различия в репродуктивните намерения на съвременните млади поколения в България. Резултати от Европейско социално изследване. *Население*, Том 38, Кн. 1, 25-54. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Е. Димитрова, 2020

Статията е постъпила през м. март 2019
Приета за публикуване през м. февруари 2020
Публикувана онлайн през м. юни 2020

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

FERTILITY AND FAMILY POLICIES

NASSELENIE REVIEW

Volume 38, Number 1, 2020, 25-54

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

SOCIAL DIFFERENCES IN REPRODUCTIVE INTENTIONS AMONG CONTEMPORARY YOUNG GENERATIONS IN BULGARIA. RESULTS FROM EUROPEAN SOCIAL SURVEY

Elitsa DIMITROVA

Institute for Population and Human Studies - Bulgarian Academy of Sciences Department of Demography

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ elitsa_kdimitrova@yahoo.com

Abstract: *The aim of the study is to outline the similarities and differences in fertility intentions of the contemporary young generations in Bulgaria. The analysis is focused on the people in reproductive age belonging to different social groups defined by ethnicity, education, social origin etc. Data from European Social Survey-2010 are used. This wave of the survey includes a question about fertility intentions in the near future (next three years). Based on these data a descriptive analysis of the similarities and differences in fertility intentions among the respondents from different social groups defined by gender, age, marital status, ethnicity and education was done. Descriptive statistical analysis as well as two logistic regression models in which the significance of the social differences among the respondents are applied. The results show that age, marital status, number of children, ethnicity, education and health status have strong differentiating effect on individuals' intentions of having a child in near future.*

Keywords: fertility intentions; fertility; reproduction; social differences.

The article can be cited as follows:

Dimitrova, E. (2020). Sotsialni razlichiya v reproduktivnite namereniya na savremennite mladi pokoleniya v Bulgaria. Rezultati ot evropejsko sotsialno izsledvane. [Social Differences in Reproductive Intentions among Contemporary Young Generations in Bulgaria. Results from European Social Survey]. *Nasselenie Review*, Volume 38, Number 1, 25-54. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© E. Dimitrova, 2020

Submitted – March 2019

Revised – February 2020

Published – June 2020

The author has read and approved the final manuscript.

УВОД

В социално-демографските изследвания намеренията за раждане на дете са обект на изследователски интерес в две направления. В първото направление интерес представлява *как и доколко се променят репродуктивните желания и намерения на индивидуално микро-ниво* (Hoffman and Hoffman, 1973: 19-76; Quesnel-Vallée and Morgan, 2003: 497-525; Williams et al., 1999: 220-227; Philipov and Berghammer, 2007: 271-305; Коцева и Димитрова, 2009: 67-88). Изследванията на процесите на вземане на репродуктивни решения акцентират върху три аспекта: *насоката на репродуктивните намерения, броят на децата и времевият интервал* (таймингът) на репродуктивните планове. Първият аспект се отнася до това дали индивидът/двойката има намерение да има (позитивно намерение) или да няма (негативно намерение) дете/деца. Вторият аспект се отнася до броя на децата, който индивидът/двойката би желала да има. Третият аспект се отнася до времеви хоризонт, в който индивидът/двойката планират да имат дете/деца. Този времеви хоризонт може да бъде конкретно посочен – в следващите две години, в следващите три години и т.н. или да не бъде конкретизиран като години, а да се отнася за репродуктивно желание по принцип.

Във второто направление репродуктивните намерения се разглеждат като предиктори на *реализираната раждаемост на макро-ниво* в резултат на репродуктивното поведение на индивидите/двойките (Westoff, 1981: 51-74; Westoff, Mishler, and Kelly, 1957: 491-49; Bumpass and Westoff, 1969: 445-454; Schoen et al., 1999: 790-799; Hagewen and Morgan, 2005: 507-527; Testa and Grilli, 2006: 109-138). Приема се, че в общества, в които е широко разпространено семейното планиране, намеренията за раждане на дете са резултат от съзнателно планиране. На индивидуално ниво обаче в изследванията се регистрира надценяване или подценяване на реалния брой деца, които индивидите/двойките имат през живота си. Това разминаване е обект на множество дискусии.

В литературата разминаването между идеалния, планирания и реалния брой деца се описва като „fertility gap“ (Coleman, 1996; Goldstein, Lutz, and Testa, 2003: 479-496; Adsera, 2006: 75-95; Nishimura, 2012). В България например идеалният брой деца в съвременното българско семейство остава на постоянно ниво от две деца в периода след 1990 г. (Жекова, 2002; Белчева, 2004; Коцева и Димитрова, 2009: 67-88; Димитрова, 2011: 257-283). Реалното ниво на раждаемостта обаче е значително по-ниско, като Тоталният коефициент на плодовитост трайно се задържа на ниво под простото възпроизводство (2,1 среден брой деца на една жена).

Bumpass and Westoff (1969: 445-454) в изследване на еднородни двойки в САЩ показват, че броят на родените непланирани деца се балансира от нереализираните позитивни и негативни намерения за раждане на дете. Morgan and Rackin (2010: 91-118) показват също, че двойките в САЩ относително точно предвиждат броя на децата, които искат и имат, като разминаванията между декларираните намерения и поведение се балансират между тези, които имат по-малък и тези, които имат по-голям деца, отколкото реално са планирали. Това означава, че ако индивидите/двойките могат относително точно да прогнозират

броя на децата, които желаят да имат в бъдеще и надцененият и подцененият брой раждания се компенсират, то тогава на макро-ниво техните намерения могат да се използват като достатъчно точна оценка на равнището на общата раждаемост.

В контекста на намаляващата раждаемост в европейските страни и задържането ѝ под нивото на простото възпроизводство прави впечатление постоянството на *двудетния модел* като доминиращ репродуктивен идеал. Дори и критиците на предиктивната сила на репродуктивните ценности и норми по отношение на реализираната раждаемост подчертават стабилността на двудетния модел във времето (Livi Vacci, 2001: 282-289). За някои демографи (Chesnaix, 1996: 729-739; 2000: 126-136) различието между репродуктивното поведение и репродуктивните ценности и норми или т.нар. *fertility gap*, е основание за провеждането на пронаталистични политики, които да подпомогнат индивидите/ двойките да достигнат желания от тях размер на семейството. Според Bongaarts (2001) постоянството на двудетния модел като репродуктивен идеал е основание да се очаква, че периодната раждаемост в европейските страни евентуално би била по-висока в бъдеще, когато процесите на отлагане на ражданията престанат да действат. Goldstein, Lutz and Testa (2003: 479-496) се фокусират върху факторите, които влияят на идеалния брой деца в семейството в германоезичните страни в Европа. Тяхното изследване показва, че двудетният модел в тези страни започва да се променя, като по-младите поколения имат репродуктивен идеал под нивото на простото възпроизводство – 1,7 деца според данни от изследването Евробарометър-2001 г. Според Goldstein, Lutz and Testa (2003: 479-496) контекстът на ниската раждаемост в германоезичните страни променя репродуктивните ценности и идеали на по-младите поколения по посока на снижение на идеалния брой деца в семейството в синхрон с общите тенденции в раждаемостта. Според авторите това е важна промяна, която очертава нова фаза в демографското възпроизводство на германоезичните общества. Тази нова фаза се характеризира със спад на репродуктивните ценности под две деца средно на една жена в резултат на настъпилите промени в демографския контекст.

Редица изследователи твърдят, че идеалният брой деца в семейството отразява по същество *обща нагласа в обществото*, без да са пречупени през индивидуалната ситуация на респондентите (Livi Vacci, 2001: 282-289; Livi Vacci and De Santis, 2001). Westoff and Ryder (1977: 431-453) напр. показва, че на индивидуално ниво лицата не могат точно да антиципират бъдещите условия, в които биха могли да реализират репродуктивните си планове, поради което те неточно предвиждат броя на децата, които реално ще имат в бъдеще. Въпреки че на макро-ниво реализираната раждаемост съответства на очакваната раждаемост, според Nambodiri (1983: 444-472) репродуктивните ценности и намерения се променят в хода на жизнения път на индивидите, а решенията за раждане на дете се превръщат в последователен и условен процес, които е силно контекстуално зависим от индивидуалната ситуация на всеки човек. Monnier (1987: 819-842), следвайки теорията за рационалния избор, твърди, че репродуктивните намерения трябва да се изследват не като обща нагласа, а по отношение на поредността на детето в семейството, тъй като условията и репродуктивните планове се променят след появата на всяко следващо дете.